

Արուսյակ Ղարիբյան

ՀԱՅՈՑ ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՔԵՏԻՊԱՅԻՆ ՉԾԵՐԻ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԷՊՈՍՈՒՄ

Քանալի քառեր- էպոս, ազգային ինքնություն, ինքնության ճգնաժամ, օտարում, ազգային հոգեկերտվածք, ինքնության արքետիպեր:

Ազգային ինքնությանը վերաբերող հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը ժամանակակից աշխարհում նոր հնչեղություն է ստանում: Համաշխարհայնացման արագ ընթաց միտումներն օրըստօրե խորացնում են ազգային ինքնության ճգնաժամը, որը համընդհանուր բնույթ է կրում: Այդ ճգնաժամը տարբեր երկրներում դրսևորվում է տարբեր ձևերով, տարաբնույթ ընթացք է ստանում և ուրվագծում է տարատեսակ հետևանքներ¹: Արդի ժամանակաշրջանը նշանավորվեց ոչ միայն համահարթեցման համընդհանուր միտումներով, այլև էթնիկական, քաղաքական, կրոնական և այլ հակամարտություններով, որոնք հաճախ անջատողական և ծայրահեղական բնույթ են կրում: Մի կողմից առաջ է մղվում աշխարհի քաղաքացու մասին բաղձալի գաղափարը, մյուս կողմից մտահոգության տեղիք է տալիս սեփական դիմագիծը կորցնելու և գլոբալիզացիայի հորձանուտում տարալուծվելու վտանգը, այս համատեքստում ազգային ինքնության հիմնախնդրի հետազոտությունն առանձնակի կարևորություն է ձեռք բերում: Ազգային ինքնության առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը անպայմանորեն պահանջում է հաշվի առնել վերջինիս բնորոշ դիմամիզմը, սակայն այդուհանդերձ նրանում առանձնանում են որոշակի կայուն, տիպական գծեր, որոնք, սերնդեսերունդ փոխանցվելով, ձեռք են բերում աշխարհայացքային և ճանաչողական կարևոր նշանակություն: Այդօրինակ բյուրեղացած, արքետիպային գծերը նախ և առաջ արտահայտվում են հավաքական ստեղծագործություններում, ինչպիսիք են առասպելները, ժողովրդական հեքիաթներն ու էպոսները, որոնք էլ դարերի և հազարամյակների ընթացքում գտնում են այն արժեքային ու կենսականը, որն ազգը սրբորեն փայփայել է: Արքետիպերը (յունգյան ըմբռնմամբ) կոլեկտիվ անգիտակցականի բովանդակությունն են, նախասկզբնական, համընդհանուր ձևեր են, որոնք արտահայտվում են գլխավորապես վերոնշյալ ստեղծագործություններում²: Սույն աշխատանքի նպատակն է վերհանել հայոց ինքնության այն արքետիպային գծերը, որոնք արտահայտվել են հայ ժողովրդի հավաքական ստեղծագործության՝ էպոսի խորին շերտերում ծառայելով որպես էպոսաստեղծ ժողովրդի ազգային հոգեկերտվածքի բացահայտման յուրօրինակ բանալիներ:

Հերոսական էպոսն իր մեջ ներառում է ոչ միայն ժողովրդի դարավոր իմաստությունը, բարոյական հրամայականների ու կենսընթացի ընկալման յուրօրինակ համակարգը, այլև հանդես է գալիս որպես սեփական անցյալի իմաստավորում: «Ցանկացած ժողովրդական էպոս նաև տվյալ ժողովրդի պատմության վստահելի աղբյուր է, որովհետև այնտեղ, թեև անուղղակի ու չհամակարգված ձևով, պարունակվում են հետաքրքիր տեղեկություններ ու փաստեր էպոսաստեղծ ժողովրդի պատմական անցյալի, նրա անցած ճանապարհի, ձեռքբերումների ու կորուստների, հաջողությունների ու անհաջողությունների, անգամ իսկ այլոց պատճառած ավերածությունների ու կոտորածների մասին»³: Ավելին՝ էպոսի նշանակությունը չի սահմանափակվում միայն պատմական անցյալի յուրօրինակ արտահայտմամբ: Այն համադրական է բնույթով, քանի որ իր մեջ ամփոփում է նաև ժողովրդի հուզական, երևակայական աշխարհընկալումը, որն էլ վկայում է էպոսի սերտ կապն առասպելի հետ: Ժողովրդական էպոսը

¹ Хантингтон С., Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности, М., 2004, сс. 36- 37.

² Юнг К., Об архетипах коллективного бессознательного, М., 2007, сс. 2-6, www.biblioclub.ru

³ Միրզոյան Հ., էպոսը որպես տվյալ ժողովրդի ինքնության ուսումնասիրության աղբյուր (օրուզական էպոսի օրինակով), Հայոց ինքնության հարցեր, Ե., 2012, էջ 22:

պատմականի և դիցաբանականի ներդաշնակ միասնություն է, որն ավելին է, քան վերջիններիս ուղղակի միագումարը: Էպոսն իր մեջ խտացնում է ժողովրդի սպասումներն ու իղծերը, պատմական անցյալի իրադարձություններն ու դրանց իմաստավորումները, ինչպես նաև աշխարհձանաչողության ցուցիչներն ու ապագայի մարտահրավերները: Էպոսն ընդգրկում է ժողովրդական կյանքի ամբողջությունը և հարազատորեն հանդես բերում այն բարոյագաղափարական աշխարհը, որտեղ կենտրոնանում են ժողովրդի դարավոր մաքառումներն ու հեռավոր իդեալները, նրա հոգեկան-բարոյական կարողությունները¹:

Ժողովրդական էպոսը հագեցած է բազմախորհուրդ դիպվածներով, խորհրդանշային իմաստներով, ծածկագրված սրբազան պատմություններով: Վերջինները շատ երկար են հաղորդվում բանավոր, մինչև գրի են առնվում: Այսպես է եղել նաև հայկական էպոսի դեպքում, որը գրի է առնվել իր ձևավորումից դարեր անց: Հայ էպոսագիտության շուրջ երկդարյա պատմության ընթացքում բազմաթիվ հետազոտողներ են վերհանել և ընդգծել էպոսի արժանիքները, փորձել բացահայտել նրա էությունն ու ողջ խորությունը, այդուհանդերձ մինչ օրս չեն դադարում էպոսի ուսումնասիրությունները և նրանում նորանոր շերտերի ու խորհուրդների բացահայտումները: Էպոսի ասացողները դարեր շարունակ իրենց ունկնդիրներին ավանդել են այն իբրև սրբազան պատմություն, բացառիկ ստեղծագործություն, որպես գիր գրոց: Եվ ուրեմն ինչպե՞ս ենք այսօր հասկանում դարերի իմաստությունն ամփոփող այդ երկասիրությունը, որը պարզապես ժողովրդի ստեղծագործական մտքի թռիչք է, այլ նրա կենսափիլիսոփայությունն ամփոփող սրբագործված ստեղծագործություն: Արդյո՞ք մենք հասկացել ենք վերջինիս ողջ խորությունն ու կարևորությունը, որի արժեքը չի սահմանափակվում լոկ ժանրային հատկանիշների շրջանակներով: Մարդկության հիշողության մեջ պահպանված տեքստերը գլխավոր ուղին են նյութական և հոգևոր իրականությունների միասնականության ընկալման համար և փաստում են հոգեմյութական միասնությունը՝ որպես կյանքի միակ կերպ: Կյանքն այնտեղ է, ուր կան հոգևորն ու նյութականը միասին: Հայ ժողովրդի «Սասնա ծռեր» էպոսը ևս խորհրդանշում է կյանքի հոգեմյութական միասնությունը, ինչի շնորհիվ դարձել է հայ ժողովրդի «աշխարհիկ» կտակարանը²: Հենց էպոսի հերոսներն են, որ սերունդների մեջ ձևավորում են հերոսականի մասին պատկերացումները, ժողովրդի երազանքներն ու արժեքային համակարգը: Մենք այն ենք, ինչ մեր իղծերն են, մեր ստեղծած հերոսականի ընկալումը հետագայում կրկին արտացոլվում է իրականության մեջ, և այդ հոգեմյութական միասնությունը վերածնվում է հաջորդ սերունդներում: Ապրիլյան քառօրյա պատերազմը հայի հերոսական ոգու անվերջանալի վերածնությունների շղթայում հերթական հավաստիքը դարձավ: Շուրջ քառօրյա դար առաջ Արցախյան գոյամարտում հաղթանակած հայը այսօր էլ ապացուցեց աշխարհին իր հերոսական ոգու մղումը: Հայի համար պայքարը կարծես թե դարձել է կենսաձև, սեփական ինքնության այցեքարտ: Սոցիալական բազմաթիվ խնդիրներով ծանրաբեռնված և իրեն բաժին հասած ճակատագրից դժգոհ հայն այս անգամ էլ ապացուցեց, որ գոյատևման բնագոյը նրա մեջ ամենացայտուն ձևով է արտահայտված: Չափազանց առեղծվածային, որոշ դեպքերում նույնիսկ պարադոքսալ է թվում այսօրվա հայի կերպարը: Ո՞վ է այսօրվա հայը, արդյո՞ք նա նույնն է, ինչ դարեր առաջ, ո՞րն է նրա էությունը և գոյության առհավատչյան: Հարցեր, որոնք կարոտ են պատասխանի: Մի կողմից՝ սարսափեցնող են տարեցտարի մեծացող արտագաղթը, հիասթափությունը խորացնող հոռետեսական տրամադրությունները, մյուս կողմից՝ հանկարծահաս պատերազմին միասնականորեն և քաջաբար արձագանքող կոլեկտիվ գիտակցությունն ու կամքը նոր հույսեր են ներշնչում: Խորամուխ լինելով հայ ժողովրդի հավաքական ստեղծագործությանը՝ բազում հարցեր պատասխան են ստանում: Մեր դյուցազունները՝ Մեծ Միերը, Ղավիթը, Փոքր Միերը հայրենի հողի փրկության համար չեն խնայել իրենց կյանքը, նրանք պատրաստ էին մինչև վերջին շունչը ծառայել հող հայրենիին,

¹ Թումանյան Հ., Ուսումնասիրություններ, օրագրեր և այլ նյութեր, հ. 8, Ե., 1999, էջ 311:

² Տոնոյան Թ., Արյան և խոսքի (բանի, տեքստի) համընկալումը հայերենի լեզվամտածողական համակարգում. Ձեռնոլ <ոլան, «Հայկական ինքնության խնդիրները 21-րդ դարում», Ե., 2013, էջ 158-159:

սակայն երբ երկիրը խաղաղ ժամանակներ է ապրել, նրանք անմասն են մնացել վերջինիս զարգացումից, մեկուսացած, ամենքն իր հոգսերով է տարվել կամ էլ առհասարակ բացակայել են հայրենիքից տարբեր, երբեմն անհեթեթ պատճառներով. «Էպոսի հերոսները փոխանակ ներգրավվելու երկրի շենացման, բարեկարգման ու սոցիալական կյանքի բարեփոխման, ուժեղ պետության կառուցման գործին, անհմաստ պատրվակներով երկար ժամանակով հեռանում են երկրից՝ անտեր ու անպաշտպան թողնելով Սասնա բնակիչներին: Այսպես, Մեծ Միերը յոթ տարի մնում է Մըսրում՝ ջրելով «խալխի արտը», Ղավիթը յոթ տարի շրջագայում է Գյուրջիստանում՝ քառասուն փահլանների համար հարսնացու փնտրելու նպատակով, Փոքր Միերը՝ տուն ու կնիկ թողած, տարիներով թափառում է երկրից երկիր, կռվում ուրիշների համար...»¹: Մերօրյա իրականության պատկերը գրեթե անփոփոխ է մնացել: Դարեր են անցել, բայց հայ ժողովուրդը դեռևս անհաղորդ է իր էպոսի դասերին, մինչ օրս ամեն ինչ այնպես է, ինչպես էպոսում: Ոմանք սոցիալական ծանր բեռը թոթափելու, որոշներն էլ հեռավոր ավերում լուսավոր ապագայի ակնկալություններով, երրորդներն էլ Փոքր Միերի պես անարդարություններից հիասթափված լքում են երկիրը: Ասես մեր ինքնության քարանձավում Փոքր Միերի պես աշխարհից խռոված սպասում ենք մինչև երկիրը փոխվի, աշխարհը փոխվի: Այսօր էլ հայ ժողովուրդը շրջապատված է թշնամիներով և դամոկլեսյան թուրը գլխին տարված է իր առօրյա խնդիրներով կարծես թե նա մի տեսակ վերացարկված է ընկալում իրականությունը: Սակայն ինչպես էպոսի հերոսների դեպքում է, այնպես էլ իրական կյանքում, նա սթափվում է թմբիրից, երբ երկրին վտանգ է սպառնում, երբ զոհասեղանին հայրենիքն է, այդժամ պառակտված, հուսալքված, բողոքավոր հայր մի բռունցք է դառնում: «Ազգային գոյութեան խնդիրը – ահա՛ թե՛ ինչն է կազմում հայոց պատմութեան առանցքը»²: Գիտակցելով յուր գոյությանը սպառնացող վտանգը՝ նա սթափվում է և ընտրում պայքարի ուղին, այնպես, ինչպես էպոսի հերոսներն են սթափվում, երբ կանխազգում են մոտալուտ օրհասը. հայի մեջ գոյության բնազդը կրկին արթնանում է, և նա առժամանակ գիտակցում է իր «խկական» կեցությունը: Գոյության (ինքնապաշտպանական) բնազդը գործում է թե՛ անհատական և թե՛ կոլեկտիվ մակարդակում, սակայն դրա դրսևորումները տարբեր են և արտահայտվում են յուրօրինակ կերպափոխություններով: Խոսքը վերաբերում է ոչ միայն ֆիզիկական գոյությանը, այլև սեփական ինքնության հիմքերի խարխլմանը՝ հոգեպես բնաջնջվելուն: Հայ ժողովրդի պատմության էջերում սակավ չեն դեպքերը, երբ նա մարտի է ելել ոչ թե յուր ֆիզիկական գոյությունը պաշտպանելու համար, այլ իր հոգևոր ժառանգությանն ու բարոյական արժեհամակարգին սպառնացող վտանգը կանխազգալով: Հայկական էպոսում պայքարը սկսվում է հենց այս հենքի վրա. Գագիկ թագավորը չի ցանկանում իր դստերը կնության տալ կռապաշտ խալիֆին: Գիտակցելով իր ժողովրդին սպառնացող վտանգը՝ Ծովինարն անձնվիրաբար համաձայնում է՝ սեփական ես-ի գոյությունը կասկածի ենթարկելով և նվիրաբերելով մենք-ի բարօրությանը: Գոյության համար մղվող պայքարում երևան են գալիս ազգի ոչ միայն կամային հատկանիշները, այլև բարոյական հրամայականների համակարգը: Ասվածի վկայությունն է մեր էպոսի հերոսների վարքագիծը՝ խաղաղասիրությունը, մարդասիրությունն ու ներողամտությունը, որը դրսևորվում է ոչ միայն յուրայինի, այլև օտարի, թշնամու հանդեպ³:

էպոսը մտահղացած հայ ժողովուրդը իր կեցության իմաստավորումներում արտահայտել է այն, ինչ դարեր հետո փաստեցին էկզիստենցիալիստները. մարդը գիտակցում է իր կեցությունը սահմանային իրավիճակներում՝ սարսափին և մահվանն առերեսվելիս: Ապագայի վտանգներն ու մահվան սարսափը, ինչպես նաև գոյության բնազդը ստիպում են օրհասի պահին ուշքի գալ և պայքարել (վկան՝ մեր պատմությունն ու էպոսը): Այս առնչությամբ բավական է հիշել էպոսից գոնե մի դիպված (թեպետ

¹ Զաքարյան Ս., Հայկական էպոսի հերոսների վարքագիծը ազգային ինքնության համատեքստում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն», Ե., 2015, № 2 (17), էջ 3-16:

² Նժդեհ Գ., Հատընտիր, Ե., 2006, էջ 353:

³ Տե՛ս Դարիբյան Ա., Սասունցի Ղավթի բարոյական նկարագիրը հայոց ինքնության համատեքստում, «Հայոց ինքնության հարցեր 2», Ե., 2014, էջ 109-123:

դրանք բազմաթիվ են): Ղավիթը Մսրա Մելիքի խարդախության և իր դյուրահավատության պատճառով հայտնվել էր խորը հորում, այդ գիշեր Ձենով Հովանը երազ է տեսնում, կռահում, որ Ղավթին փորձանք է պատահել և դիմում է նրան .

«Ղավիթ ու՞ր ես,
Հիշա՛, Մարութա բարձր Աստվածածին,
Հիշա՛, զԽաչ Պատերազմին,
Ինչ վեր քո թևին,
Ու թափ տուր քեզ ...»¹:

Ղավիթը լսելով հորեղբորը՝ թափ է տալիս իրեն, պատռում շղթաները և դուրս գալիս հորից: Էպոսը հուշում է՝ մի մոռացիր, թե դու ով ես և հիշիր ամեն անգամ, երբ հեռանաս քո ինքնությունից, կվտանգես քեզ: Չէ՞ որ Հովհանը ինքն օգնության չեկավ, այլ պարզապես հիշեցրեց Ղավթին նրա էությունը, հուշեց, որ «փրկության բանալին» նրա՛ ձեռքում է: Ինչպես մեր էպոսի հերոսները, այնպես էլ մեզանից շատերը հաղթահարում են բազում դժվարություններ, երբ խորապես գիտակցում են իրենց գոյության հիմքերի խարխլման վտանգը: Այդ գիտակցումը փրկում է մեզ ամեն անգամ, փրկում այնպես, ինչպես Ղավթին օգնեց դուրս գալ հորից: Եվ ուրեմն, ականջալուր լինելով էպոսի դասերին, հարկ է կեցության սեփական որոնումներում ինքնաձանաչման փորձերը դարձնել կյանքի ուղենիշ և հիշել ոչ միայն սահմանային իրավիճակներում, մահվանն ու սարսափին ամերեսվելիս, այլև կենսընթացի ամեն պահին:

Գոյության բնագոյը պայմանավորում է հայոց ինքնության մյուս՝ այն է սեփական բացառիկության և հավերժության մասին արքետիպի դրսևորումը. «Արտաքին հանգամանքներից ածանցյալ գոյատևման փաստը հայ ժողովրդին հաճախ հարկադրել է իր հավերժությունը դրսևորել և հիմնավորել աշխարհում իրեն վերապահված բառաքելությամբ»²: Այսպիսով՝ կարծես հայտնվում ենք յուրօրինակ փակ շրջանում, մենք հավերժորեն գոյություն ունենք, հետևաբար բացառիկ ենք և քանի որ բացառիկ ենք, ուրեմն միշտ կլինենք: Հազարամյակներ շարունակ դիմակայելով թշնամական հարձակումներին, հալածվելով և օտարի լծի տակ գոյատևելով, կորցնելով պետականությունը և պատմական հայրենիքից պահպանելով նրա մի փոքրիկ պատարիկ՝ այդուհանդերձ հայը չի հուսալքվել, իր պատմությունից կարծես մի բան է հասկացել, որ ինչ էլ անցնի իր գլխով, ինչ հուժկու հողմեր էլ գան ու գնան, նա կմնա անսասան իր սրբազան հայրենիքի հետ միասին, չէ՞ որ Բիբլիական Արարատի ստորոտից է սկիզբ առել նոր ուխտի սերունդը: Ըստ Աստվածաշնչի՝ Նոյն իր երեք որդիների հետ համաշխարհային ջրհեղեղից հետո հաստատվել է Արարատ լեռան ստորոտում, որտեղ էլ վերածնվել է մարդկային ցեղը: Այս ավանդագրույցը հայկական ազգային հոգեկերտվածքում խորապես արմատացրել է քրիստոնեական ընտրյալության և փրկչական առաքելության, մարդկային ցեղին ծառայելու և հանուն այդ նպատակի որոշակի զոհողությունների ենթարկվելու մասին պատկերացումները: Ժամանակի ընթացքում այդ պատկերացումները հարթվել են, սակայն «ընտրյալի» զգացողությունը պահպանվել է, թեպետ կերպափոխվել է արդի պայմաններում³: Հայ ժողովուրդը դարեր շարունակ պայքարել է անողոք զավթիչների դեմ սեփական հավերժության հավատը սրտում. չէ՞ որ իր հայրենիքում է գտնվել մարդկության կորուսյալ դրախտը, այստեղից է կյանքը կրկին սկիզբ առել: Այս է ավետել մեզ պատմահայր Խորենացին. «Ուրախացի՛ր եւ ցնծա՛, Հայաստա՛ն աշխարհ, նո՛ր Իսրայէլ, երկի՛ր աւետեաց եւ դրա՛խտ աստուածատունկ՝ զարդարուած առաքեալներով եւ մարգարէներով եւ սրբերի լուսեղէն դասերով ... Զուարճացի՛ր և հրճուի՛ր նո՛ր Սիոն...»⁴: Սրբազան հայրենիքի և իր հավերժության մասին պատկերացումները չէին կարող չարտահայտվել նաև ազգի հավաքական ստեղծագործության մեջ: Էպիկական մեր վերջին հերոսն անմահ է, նա սպասում է,

¹ «Սասունցի Ղավիթ հայկական ժողովրդական էպոս», էջ 240-241:

² Հարությունյան Է., Ազգային ինքնություն և կյանքի մշակույթ, Ե., 2004, էջ 91-92:

³ Погосян Г., Армянское общество в трансформации, Е., 2003, с. 399.

⁴ Խորենացի Մ., Սուրբ Հռիփսիմեի և նրա վկայակիցների հիշատակին նրանց նահատակությանը [նվիրված] ներբողյան՝ հրաշագարդ հորինվածներու, «Գանձասար», Գ, Ե., 1993, էջ 14:

հավատում է, ավելին, նա խոստացել է վերադառնալ: Փոքր Միերն ընդվզում է անգամ Աստծու դեմ, նրանից կռիվ պահանջում՝ ապացուցելով իր անմեղությունն ու աշխարհի անարդարությունը՝ առժամանակ հեռանալով. «Կանգնի, իմ թուր զարնեմ էդ քարին,

Թե կտրեց, ես չեմ մեղավորցեր,
Թե չկտրեց, մեղավորցեր եմ:
Թուր որ էզար քարին,
Քար երկու կողմեն փեղկվավ,
Ինք, իր ձին գնացին մեջ... »¹ :

Իր անմեղության մասին վերջին կասկածները փարատած և աշխարհից խռոված Միերը այդ ամենից հետո էլ մեկընդմիջտ չհեռացավ, այլ պայման դրեց աշխարհի առջև՝ միաժամանակ պատգամելով սպասել իր վերադարձին: Էպոսը հուշում է՝ հայր վստահ է, որ եթե աշխարհը կրկին կործանվի, ինչպես դա եղավ Մեծ ջրհեղեղի ժամանակ, միևնույն է ինքը փրկվելու է, քանի որ հայն անմահ է ինչպես իր վերջին դուրսագույնը, աշխարհից խռոված, բայց արդարության ու անմահության փափագը սրտում:

«Ստեղծել է նա իր հեքիաթները, - և իր
Հնամյա վեպում հանձարեղ -
Իր ապագա կյանքի գաղափարը կարմիր
Եվ անմահ խորհուրդն է դրել»²:

Անմահության և լուսավոր ապագայի տենչանքը վերածվել է կուռ համոզմունքի. յուր հավերժական գոյությանը հավատացող հայը պատրաստ է դրա համար վճարել ամենաթանկ գինը, նա կարծես գիտի, որ իր գլխով շատ փորձություններ են անցնելու, իր ճանապարհը լի է խութերով ու զոհողություններով: Մի՞թե այս մասին չի զգուշացնում էպոսը, երբ քեռի Թորոսը Փոքր Միերի խուփ ձեռքը բացում է.

«Թորոս առավ ըզտղան, տեսավ.
Չմանուկի ձեռք մաժեց, մատներ բացվան.
Տեսավ կաթ մի արյուն ձեռքի մեջ
Ասաց. - Հայ, հայ, թե քար էսոր մուտ տա, մուտ տա,
Հող չի կարնա պահի.
Չաշխարհք արեր է կաթ մի արուն,
Դրեր է մեջ ձեռքին:
Թե որ էդի մնաց,
Էդոր մոտեն զարմանալի բան տէլնի»³:

Էպոսը կանխատեսում է հայ ժողովրդի ճակատագրի ողջ դրամատիզմը: Հայը իր կանխատես ոգու էությունն է արտահայտել էպոսում, որն ասես մարգարեություն լինի յուր արյունոտ բախտի մասին: Գու՞ցե այդ է անմահության գինը: Մի կաթիլ արյունը գու՞ժեց Միերի դաժան ճակատագիրը, ինչպես և իր ժողովրդի դժխեմ բախտը: Հայի սրտում դեռ չեն սպիացել մեկ դար առաջ կատարված արյունալի ոճրագործության վերքերը, սակայն ինչպես իր վերջին դուրսագույնը, նա շարունակում է իր գոյության կռիվը, թեպետ հաճախ այն վերածվում է խռովքի, աշխարհից և նույնիսկ սեփական ինքնությունից օտարման: Ինչպես Փոքր Միերը, նա սպասում է հատուցման բաղձալի ժամին. «Ահա ե՛ս եմ, Հավերժական Հայը, կանգնած Եղեռնի ու Երկրաշարժի մեջտեղում՝ արնամած աչքերս հառած Մասիս սարին ...»⁴: Փոքր Միերի ավում փակված մի կաթիլ արյունը և անժամկետ փախուստն անարդար աշխարհից հուշում են սեփական արյունալի ճակատագրի անխուսափելիության և յուր հավերժական գոյության գիտակցման, ինչպես նաև սպասված վերադարձի փափագի մասին:

Ընդհանրացնելով կարելի է փաստել, որ հայոց ինքնության արքետիպերը գաղտնագրված են նրա մեծագույն ստեղծագործության՝ ժողովրդական էպոսում, որի համակողմանի և խորը քննությունը կարող է նպաստել ինքնաճանաչողության և ազ-

¹ «Սասունցի Դավիթ հայկական ժողովրդական էպոս», էջ 318:

² Չարենց Ե., Երկերի ժողովածու, հ. 3, Ե., 1987, էջ 37:

³ «Սասունցի Դավիթ հայկական ժողովրդական էպոս», էջ 285:

⁴ Հովհաննես Դ., Հավերժական հայը, www. granish.org:

գային հոգեկերտվածքի վերլուծության բարդ գործընթացներին: Հայկական ժողովրդական էպոսն իր մեջ ընդհանրացել է ազգային ինքնության այնպիսի արքետիպային գծեր, ինչպիսին են գոյության բնագդը, սեփական բացառիկության և անմահության մասին պատկերացումները և այլն: Աշխատանքի շրջանակներում փորձ է արվել նոր լույսի ներքո ներկայացնել դրանք, ինչպես նաև ընդգծել վերջիններիս կարևորությունը անցյալի սխալների սրբազրման տեսանկյունից:

Арусак Гарибян, Проявления архетипических черт армянской национальной идентичности в армянском эпосе,- Национальный эпос представляет собой уникальное произведение, в котором проявлены не только литературные ценности и духовное наследие данного народа, но и его этические представления, нравственные идеалы, философские и психологические аспекты мировоззрения и мировосприятия. Армянский народный героический эпос обобщил в себе такие основные архетипические черты армянской национальной идентичности, как инстинкт выживания, душевное состояние и уверенность в избранности и бессмертии своего народа и т. д. Таким образом исследование эпоса с данной позиции открывает широкие горизонты для изучения национального менталитета и идентичности, а так же очерчивает перспективы развития народа в будущем.

Ключевые слова: эпос, национальная идентичность, кризис идентичности, отчуждение, национальный менталитет, архетипы идентичности.

Arusyak Gharibyan, Armenian national identity's archetypes manifestation in the armenian epic poem,- The national epic is a unique composition, that represents not only the literary values and heritage of the nation but also the ethical norms, moral ideals, philosophical and psychological aspects of nation's worldview and attitude. Armenian national heroic epic has crystallized the main archetypal features of Armenian national identity such as the survival instinct, the state of mind and the confidence in being selectness and immortality of its nation etc. Therefore, the investigation of the national epic from this point of view opens new wide horizons for discovering national mentality and identity, and also outlines the prospects of development of the nation in the future.

Key words: epic poem, national identity, identity crisis, alienation, national mentality, archetypes of identity.